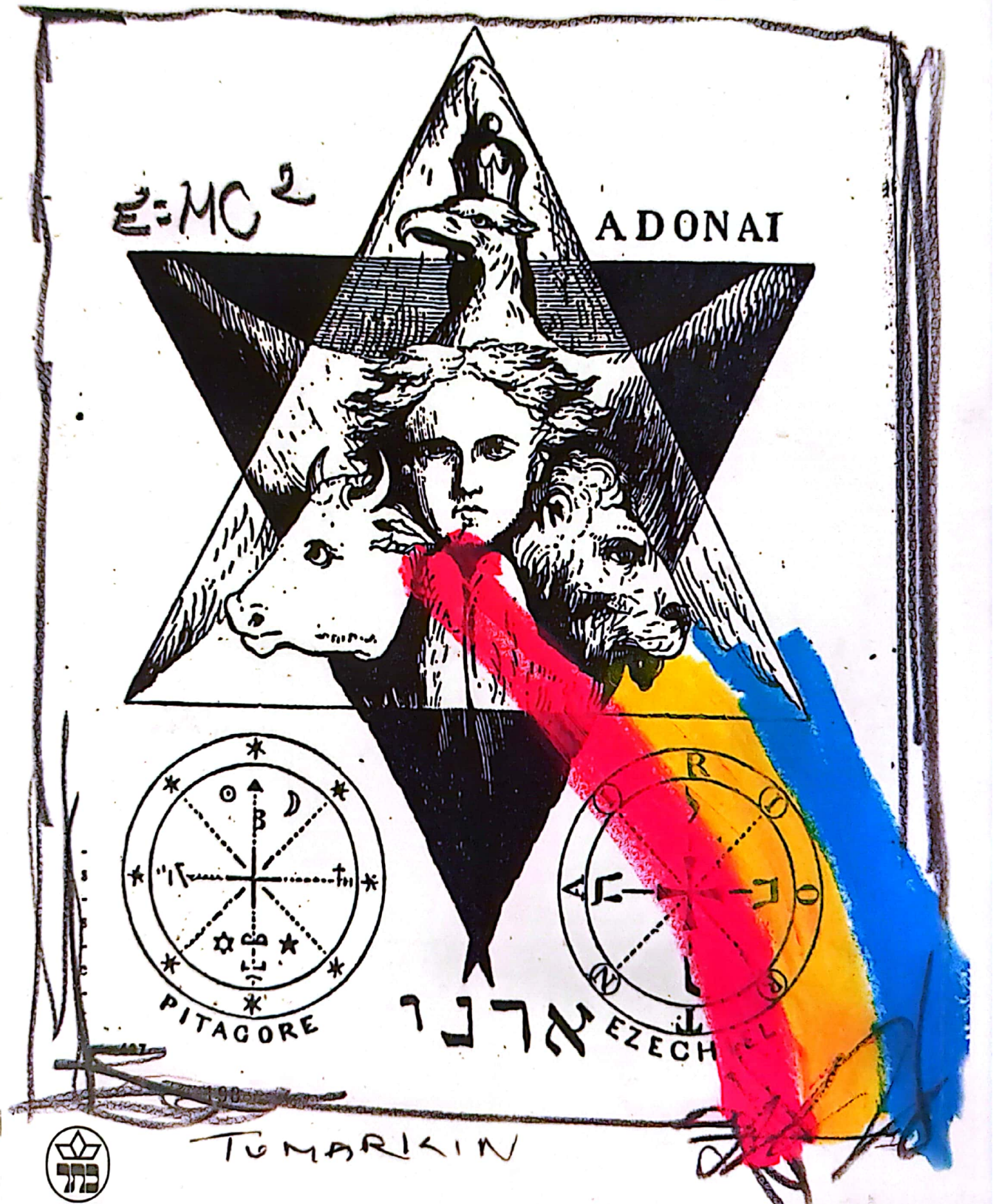

מגבלות השכל

על מחשבה, מדע ואמונה

ישעיהו ליבוביץ ויוסף אגסי משוחחים

חמי בן-נון

חשובה ביותר הפרוצדורה שבה מתנהל דיון, בפרט דיון פוליטי, משום שהיא קובעת את מידת פוריותו. יתר על כן, דיון יכול להביא לידי שינויים פוליטיים. אגסי סבור שפילוסופים גרמו הן לנפילת החברה היוונית ולעליית האימפריה המקדונית והן למהפכות הצרפתית והרוסית. כלומר, לדיון הפוליטי יש חשיבות עיונית ומעשית כאחד. המציין את הדיון הפילוסופי, כאמור לעיל, הוא הקיצוניות ההגיונית, אלא שקיצוניות זו אינה מביאה בהכרח לפוליטיקה קיצונית, נהפוך הוא.

הבעיה המרכזית בוויכוח הפוליטי בישראל היא שאינו קיים. ליתר דיוק, קיים דיון מסוג אחר, שלא זו בלבד שאינו פורה אלא שהוא מרשם בטוח לאסון: הדיון הפוליטי בישראל מפגין חילוקי אינטרסים ללא חילוקי דעות. ליבוביץ אומר כי במדע אין מחלוקות, בעוד בפוליטיקה – יש, ואגסי אומר כי במדע יש מחלוקות, בפוליטיקה רציונלית יש מחלוקות, ואילו בפוליטיקה הישראלית אין מחלוקות! נכון הדבר שבחברה שלנו יש תמריץ לנצח בוויכוח, אבל השאלה היא מה מטרת הוויכוח. אם המטרה היא לנצח, ניחא, אך אם המטרה היא **חיפוש האמת**, הניצחון אינו חשוב אלא ה**ביקורת** – האם עמדה פלונית צודקת? אולם רוב רובם של המתווכחים רואים בניצחון את מהות הוויכוח ובשל כך מתנהגים בחוסר נימוס, בחוסר יושר אינטלקטואלי ובחוסר חינוך, ונוקטים הרגלי דיון קלוקלים. פרופי אגסי, למשל, נוהג לענות **בדיוק** לשאלה שנשאל. לא פעם קורה שהשואל יעיר: 'אבל אתה יודע בדיוק למה התכוונתי, מדוע אינך עונה?' תגובת אגסי היא שבוויכוח יש כללים, ואחד מהם הוא שאם נשאלה שאלה, הנימוס מחייב לענות **עליה** ולא על שאלה אחרת.

בכל דיון יש צורך בכללים: ראשית, יש לבחור יושב-ראש. תפקיד היושב-ראש לפתוח בקביעת כללי הדיון ובהצגת סדר היום ונוהל השיחה. כמו כן יש לדבר בדיוקנות, ביושר ובנימוס ולענות בקיצור ולעניין בדיוק לשאלה שנשאלה (תשובות כגון 'אינני יודע' או 'אינני יודע את התשובה לשאלה הזו' או 'איני מוכן לענות' הן לגיטימיות לחלוטין). אפשר להפסיק את הוויכוח זמנית או לחלוטין, לברר בכל רגע נתון מה הם הכללים, לשנות, בהסכמה,

הן כללים והן סדר יום, ובלבד שיש הסכמה על כל החלטת ביניים, ואז להמשיך את הוויכוח. ניצחון הבנוי על פגיעה בכללים אינו ניצחון ואין ליהנות ממנו. אם הדיון נתקע צריך להיות כלל מחלץ, למשל, לשאול "מה השאלה?" או, "על מה בדיוק אנו דנים?" אלה הם הכללים העיקריים, ויישומם מונע דמגוגיה, סיאוב הוויכוח והסחת הדעת מהעיקר*.

כללי הדיון מהותיים בעיקר לוויכוח הפוליטי שבו כמעט בהכרח יש מחלוקת. לפיכך, סבור אגסי, אם יתורגלו כמה אנשים בניהול המוצלח של ויכוח תוך תקווה שלימים ידריכו אחרים וירחיבו את המעגל באפקט של 'כדור שלג', ישתפר הוויכוח הפוליטי בישראל. אפשר להקדים לתרגול דלעיל ניסוי: שאנשים נבונים, סקרנים, בוגרים ונכונים לניסוי ילמדו להתווכח על פי הכללים דלעיל ויבחנו את השפעת הלימוד עליהם. אמנם, כללי המשחק די שרירותיים, אך הרצון למצוא את האמת במשותף יכול להתגבר על השרירות. "אין מלחמת מילים בלי כללים", אומר אגסי.

כללי הדיון עומדים בבסיסה של הדמוקרטיה שגם בה, לדעתי, יש לפחות שני כללים שרירותיים: האחד, שקיימים כללים שיש לנהוג לפיהם, והאחר, שקיימים כללים לשינוי כללים. הכללים באים כדי לשרת את הצדדים ולא כדי להיכפות עליהם. מן הראוי שכללי הדיון דלעיל יהיו שרירים גם בדמוקרטיה שלנו ויונחו בתשתיתה. דמוקרטיה זקוקה לנוהל (תנאי הכרחי אך לא מספיק – צריך גם 'תרבות דמוקרטית'), והנוהל הוא שלטון החוק.